

HET CHAAMS HOEN

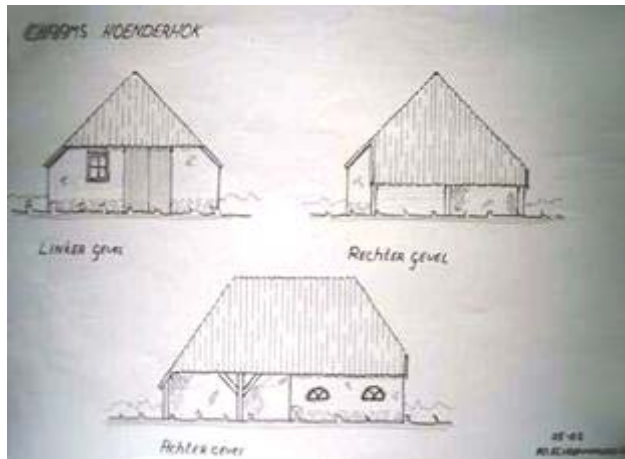
Tekst en foto's: Ad Taks

Het Chaams hoen, plaatselijk de “Kaamse kiek” genoemd, werd tot begin vorige eeuw in Brabant, ten zuiden van Breda, op vele boerenerven gehouden als nuthoen. Het stond bekend als een zeer gehard ras wat zich op de schaarse Brabantse zandgronden goed wist te handhaven. Naast een relatief hoge eierproductie stonden vooral de kapoenen (gecastreerde hanen) bekend om hun fijnvlezigheid en hun specifieke overheerlijke vleessmaak. Het Chaams hoen raakte in de vergetelheid en werd eind vorige eeuw zelfs met uitsterven bedreigd. Door de inzet van steeds meer sympathisanten neemt de populariteit van dit ras gelukkig weer toe. Sinds een aantal jaar ziet men, vooral in Chaam & omstreken, dit fraaie landhoen weer volop in volle glorie rondscharrelen.

Geschiedenis

Over het ontstaan van het Chaams hoen bestaat nog steeds veel onduidelijkheid. Het Chaams hoen is van herkomst een Campine hoen. Alle Campine-achtige hoenders onderscheiden zich vooral door hun karakteristieke peltekening, gehardheid en goede legeigenschap. In de loop der eeuwen verspreidde de Campine-achtige hoenders zich langzaam maar zeker van de kuststreken tot diep in de Ardennen. Deze verspreiding is vooral aan de verschillende kloosterordes te danken die zich overal in den lande hadden gevestigd en met elkaar in contact stonden. In die tijden was het heel gebruikelijk dat een ras werd vernoemd naar de streek waar het voorkwam. Er wordt in oude geschriften dan ook gesproken over streekgebonden Campine-achtige hoenders als bijvoorbeeld het Hoogstraats hoen en Kempisch hoen. Men spreekt zo ook over het Chaams hoen. In Chaam staat van oudsher een Norbertijner kloosterboerderij, de Peliceanhoeve

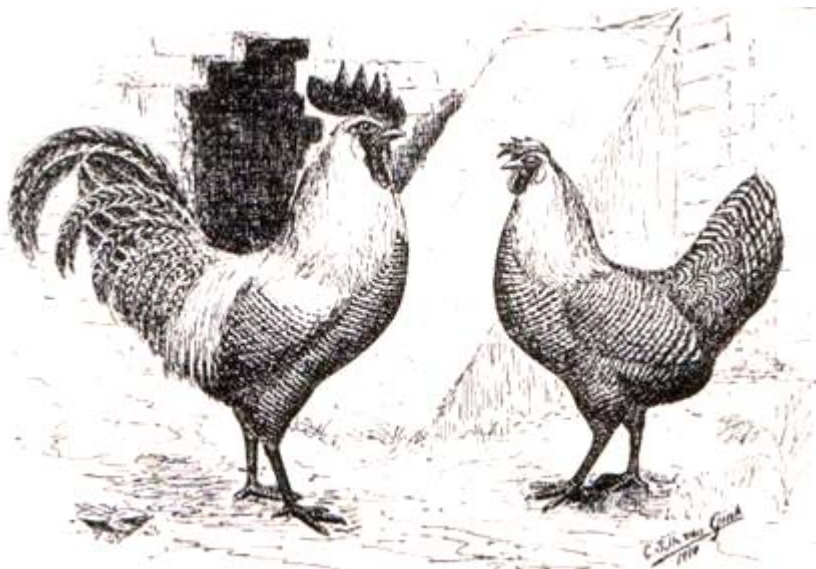
genaamd. Dat deze Norbertijnen verantwoordelijk waren voor het creëren en verspreiden van het Chaams hoen lijkt uit onderzoek meer dan aannemelijk.

Links: Chaams hoenderhok, zoals dat vroeger in Brabant te vinden was. Tekening Ad Schoenmakers

Thomas Ernst van Goor verwoordt in zijn "*Beschryving der stad en Lande*" (1743); ".....Alphen roemt op zyne vette Hamels (=ontmante ram). Chaam, Zundert en Rysbergen op de alom beruchte Kapoenen. Zoo, dat Maurits, Prins van Oranjen, Heer van Breda (1567-1625), dit landt, niet te onrecht, zyne *Brabantfche Tempe* pleegde te noemen....." In zijn "*Etat présent de la Republique des Provinces-Unies*" uit 1730 vermeldt M. Janicon in zijn beschrijving van Breda ook de gastronomische aantrekkelijkheid van deze stad. Het waren vooral de gecasteerde Chaamse hoenders die al in de zeventiende en achttiende eeuw de Stad (Breda) een Nationale en internationale bekendheid gaven. "Wildbraad en gevogelte zijn volop te koop en de Kapoenen ("Chapons") zijn er overheerlijk en in heel Holland beroemd."

In geschriften uit de 19^e, begin 20ste eeuw staat te lezen dat het Chaams hoen over geheel West & Midden Brabant was verspreid en daar ook algemeen voorkwam. Bij een feestmaal dat omstreeks 1808 door een Kasteelbezitter bij een huwelijk werd gegeven, kwamen voor: Bredase Kapoenen (ofwel Chaamse hoenders). Zo had de firma Bertram te Breda vanaf 1857 een kapoenenmesterij en - slachterij. Deze gemeste kapoenen (gecasteerde hanen) waren uitsluitend Chaamse hoenders vanwege hun fijnvlezigheid en specifieke overheerlijke vleessmaak. Het Chaams hoen was in die tijd zo befaamd dat het regelmatig op de koninklijke menukaart stond. In 1881 bestelde koning Willem III zelfs een grote foktoom Chaamse hoenders bij firma Bertram.

Er zijn standaardbeschrijvingen van het Chaams hoen uit 1909 en 1911. Het ras werd in laatst genoemd jaar door de Nederlandse Hoender Club (NHC) opgenomen in de Nederlandse standaard. Bij één van Nederlands oudste klein-dierenverenigingen, Bredania, zijn begin vorige eeuw verschillende lezingen over het Chaams hoen gehouden. Tevens werd het Chaams hoen in de eerste helft van de vorige eeuw regelmatig geshowd op diverse tentoonstellingen.

Links: Chaams Hoen. Tekening van Van Gink, 1910.

De afgelopen decennia heeft het ras echter een schimmig bestaan geleid. Toch bleven geruchten opsteken dat ze nog ergens gezien waren en van tijd tot tijd werd een terugfok-experiment aangekondigd, waarvan vervolgens niets meer werd vernomen.

De Chaamse Hoender Club

Op 29 november 2001 werd in de Brabantse gemeente Alphen-Chaam de Chaamse Hoenderclub opgericht. De vereniging heeft als doel, met uitsluiting van enig winstoogmerk, het voortbestaan van het oude Nederlands hoenderras het Chaams Hoen in oorspronkelijke vorm te beschermen, de fok van dit ras te stimuleren en de verspreiding daarvan te bevorderen. De vereniging tracht op bijkomende wijze economische activiteiten uit te oefenen, die het doel van de vereniging kunnen bevorderen op voorwaarde dat eventuele voordelen of baten daarvan uitsluitend ten goede komen aan het doel van de vereniging.

Fokprogramma

Nadat in 2000 alle stammen in kaart waren gebracht werd er een fokprogramma opgesteld wat een gericht meerjarenplan moest worden. Sinds 2001 is door vier mensen fanatiek maar zeer secuur begonnen met het terugfokken van het ras. De meest geschikte dieren werden binnen een geregistreerde fok ingezet. De fokhanen werden voortdurend uitgewisseld. Er bleven van de kuikens telkens maar enkele dieren over die kwalitatief zoveel beter waren dan deze met recht de nieuwe generatie fokdieren werden. Het fokprogramma loopt al enkele jaren en het Chaams hoen is in die jaren terug gefokt in goede tot zeer goede kwaliteit.

Rechts: Zulke verplaatsbare, overdekte rennen zijn ook prima geschikt om de hanen traditioneel te laten opgroeien en afmesten. De mooiste dieren blijven uiteraard voor de shows en de fok.

Inmiddels is het aantal fanatieke fokkers uitgegroeid tot 14. De fokkers organiseren bijeenkomsten voor het opzetten van fokprogramma's, uitwisseling van resultaten en hokbezoek om van elkaar te leren. Er wordt onderscheid gemaakt tussen Goud- en Zilverbandpelfokkers. Aan de hand van literatuur en ervaringen wordt er met klem op gewezen om beide kleurslagen strikt van elkaar gescheiden te houden; zodra goudfactor in de zilverlijn terecht komt kan dit nog jaren tevoorschijn komen.

Bij het selecteren van de foktoomdieren dient men vooral te letten op de onderstaande kenmerken:

- brede grote vleugelpennen.
- oranje oogkleur
- blauwe beenkleur
- geen witte teenpunten en het liefst blauwe nagels
- een niet te grote, rechte kam
- platte witte ovale oorvorm
- geen sporen bij de hen
- bij de hanen gebruik we een haan die als kuiken een goede gepelde tekening toonde in zijn jeugdkleed.
- het type van hen en haan is natuurlijk het belangrijkste

Daarnaast is onze ervaring dat de volgende regel meestal wel opgaat:

Vrouwelijke dieren bepalen gestalte en type bij de overdracht naar de nakomelingen. Het manlijke dier bepaalt kleur, kopvorm en het legvermogen.

Boven: Zilverpel hanen.

Rasbeschrijving

Het Chaams hoen is een fors, nauwelijks middelhoog gesteld landhoen, gestrekt van bouw met goed geronde, naar voren gedragen borst en met een vol achterlijf. Het standaard gewicht is voor de haan 2,75 tot 3,25 kg.; bij de hen 2,25 tot 2,75 kg. Het Chaams hoen is dus een fors ogend nuthoent welke toch sierlijk en elegant van bouw blijft. De enkele rechtopstaande kam is middelgroot waarbij de kamhiel van de hen aan de achterkant enigszins omvalt. De oogkleur bij het Chaams hoen is oranje en de oogranden zijn bleek. Pigmentatie (zwart in rode kam en witte oogranden) is een ernstige fout evenals grove kopversierselen. De oorlellen zijn wit wat tevens duidt op het leggen van witte eieren. Snavel en pootkleur zijn leiblaauw. De staart wordt vrij hoog gedragen en de bevedering ligt gesloten aan.

Rechts: Zilverpel hennen

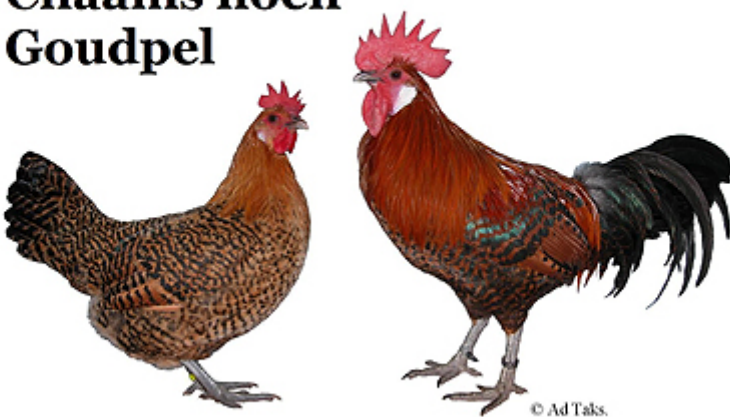
Kleurslagen

Het Chaams hoen komt voor in twee kleurslagen, namelijk zilverzwartgeband en goud zwartgeband. Bij de zilver zwartgebande haan zijn de kop en het halsbehang zilverwit evenals de schouders en de schouderdekveren, de rug en het zadelbehang. Het overige gevederte is zilverwit met zwarte banden, waarbij de banden even breed zijn als de zilverwitte grondkleur. Bij de hen zijn de kop en de hals zilverwit. Het overige gevederte is zilverwit met zwarte banden, waarbij de banden even breed zijn als de zilverwitte grondkleur. De staartstuurveren behoren bij de haan groen-glanzend zwart te zijn. De hennen mogen wel iets tekening in de staartstuurveren hebben.

De goudband is getekend als bij zilver. Het zilverwit is echter vervangen door een gelijkmatige diepwarme goudbruine grondkleur.

Chaams hoen Goudpel

Goud zwartgeband

Belangrijke aandachtspunten in de kleurslag goud zwartgeband zijn: iets te donkere oogkleur, te forse kopversierselen en een te geknepen staart. De oogkleur is gelukkig verbeterd t.o.v. vorige jaar. Zoals elk jaar hadden enkele hennen wederom kammen met een vouw in het voorfront. Dit heeft te maken met een te groot en wat slap kamblad. De fokkers zijn erop gewezen bij voorkeur met dieren te fokken die een

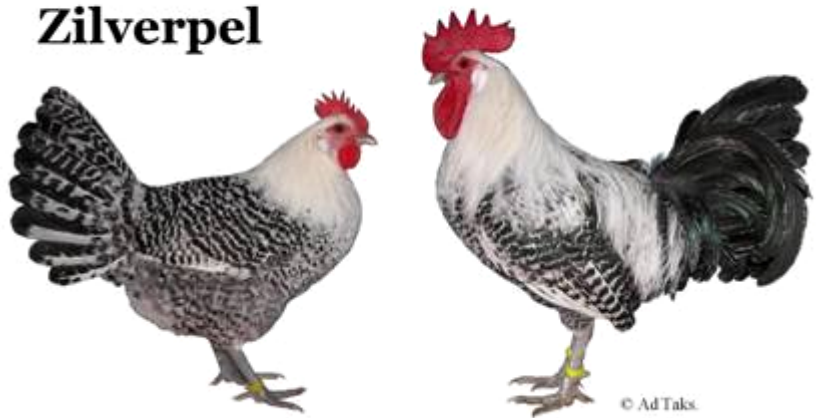
minder fors kamblad hebben. De hanen mogen van bouw iets forser zijn maar de hennen voldoen over het algemeen prima aan type en bouw. De kleur en tekening zijn in deze kleurslag al jaren goed te noemen en dit is duidelijk vastgehouden bij de nieuwe generatie goud zwartgeband. Een aandachtspunt bij de hennen was de neiging tot spooraanzet. Door strenge selectie hierop is dit probleem amper meer aan de orde.

Zilver zwartgeband

Bij de kleurslag Zilver zwartgeband is het type is duidelijk ten goede verbeterd en over het algemeen goed te noemen. Door een forsere bouw wordt inmiddels het standaardgewicht gehaald, zowel bij de hanen als de hennen. De ringmaat is diensgevolge vergroot naar respectievelijk 18 en 20 mm. De oogkleur bij de Zilver zwartgeband voldoet inmiddels aan de standaard eisen. De kammen zijn kleiner geworden maar bij veel dieren is het kamblad toch nog steeds aan de forse kant. Iets wat we onwenselijk vinden. Dit blijft een punt van aandacht. Vooral bij de hanen zijn er nogal wat

dieren met iets te forse kinlellen, een klein vouwtje in de kinlel of een kinlel welke net niet goed aansluit aan de voorkant bij de snavel. Voor de fokker een belangrijk aandachtspunt ter verbetering van het ras. Dieren met eekhoornstaarten zien we niet meer. Een enkel dier heeft nog wel een iets te steile staartdracht. Sommige dieren laten een niet geheel correcte staartstuurveer-inplant zien. De fokkers zijn hierop gewezen zodat deze storende en bovenal ernstige fout niet in de stammen gaat sluipen. De grondkleur is over het algemeen mooi zuiver zilver. Toch zagen we dit jaar weer enkele hanen met een zweem goud over de zilveren grondkleur. Qua banding is er nog veel werk te doen bij deze kleurslag. Veel hennen tonen te donker op de rug. Ook zijn er nog veel hennen met een te onregelmatige bandtekening, met iets pepering in de witte veerdelen of beide. Soms loopt de bandtekening te ver door in de hals. Goed getekende dieren laten in de zwarte bandtekening soms iets zilver doorschijnen (verbleekt zwart). Ook tonen deze hennen in de borst iets te weinig bandtekening. De bandtekening is dan bij de schacht onderbroken en neigt naar dop-pelling. Deze dieren hebben echter een veel mooier totaal beeld (richting juiste 1 op 1 zwart/wit verdeling). Het zal niet eenvoudig zijn om perfect zwartgebande Chaamse te fokken.

Chaams hoen Zilverpel

Links: Een toom Chaamse Hoenders

Conclusie

Er is beslist nog veel te doen ter verbetering van een standaardmatig Chaams hoen. De Chaamse Hoender Club is zich daarvan heel wel bewust. Maar, dit is ook verklaarbaar gezien het feit dat het fokprogramma van dit ras nog geen 5 jaar geleden is opgezet met amper dieren en in povere kwaliteit. Gelukkig wordt er elk jaar een flinke slag in de goede richting gemaakt. Het Chaams hoen verschijnt momenteel al regelmatig op tentoonstellingen waarbij iedereen, kenner en bezoeker, de dieren erg waardeert. Zowel voor- als tegenstanders zijn het over één zaak eens; het Chaams hoen is in de

tentoonstellingskooien beslist geen schertsvertoning meer, maar juist een dier wat heel wel gezien mag worden. Het Chaams hoen levert in die zin een positieve meerwaarde op tentoonstellingen waar ze verschijnen.

Erkenning Chaams Hoen

De Nederlandse standaardcommissie sectie hoenders / dwerghoenders heeft verslag uitgebracht van het resultaat van de dieren die ter erkenning zijn ingezonden op de N.H.D.B. Bondsshow te Zuidlaren van 5 t/m 7 januari 2006. Het verheugde de standaardcommissie te kunnen mededelen dat de kwaliteit van de Chaamse hoenders in de kleurslag goud zwartgeband en zilver zwartgeband aanleiding was om over te gaan tot erkenning en op te nemen in de Nederlandse standaard voor hoenders en dwerghoenders.

Rechts: "Ja, inderdaad, ik ben erg trots wat we in die paar jaar heb neer gezet. De foto met de haan op mijn schouders (aan het begin van dit artikel) verbeeld mijn trotsheid. Maar laten we niet vergeten, dat het een hele groep mensen is geweest die dit succes mogelijk hebben gemaakt. Ook hebben we een beetje de tijdgeest mee gehad".

Het Chaams hoen krijgt langzaam maar zeker het gewenste type en de wat forsere bouw.

Ook de kopversierselen en de oranje oogkleur zijn jaarlijks met sprongen vooruit gegaan.

(Zie foto links)

Dat er 7 generaties nodig zijn om de raskenmerken goed vast te leggen bewijst deze jonge hen.

Ze heeft een fraaie kop en bovenal laat ze een goede tekening zien, wat dus heel wel mogelijk is.

(Zie foto rechts)

Ook een Presidium voor Chaamse Pel (= hoen) als streekproduct.

In 2005 is samen met Slow Food een zogeheten Presidium opgericht. Het Presidium bestaat uit een groep lokale producenten die zich heeft vastgelegd op strenge productie-eisen. Elke producent mag maar een beperkt aantal (voorlopig 150) Chaamse hoenders per jaar afmesten, de hoenders moeten voedergranen uit de streek te eten krijgen, ze moeten veel uitloopruimte hebben en ze mogen pas op een leeftijd van 17 tot 26 weken worden geslacht. (Ter vergelijking: een kip uit de supermarkt groeit maar 6 weken). Het Presidium wordt gecoördineerd door de stichting "Vrienden van de Chaamse Pel". Zij houdt toezicht op de naleving van de productie-eisen en zet zich in voor de promotie en afzet van de hoenders als authentiek, kleinschalig geproduceerd kwaliteitsproduct uit de streek.

Rechts: Geslachte hoenders die onder de handelsnaam Chaamse Pel worden aangeboden, moeten afkomstig zijn uit het historische herkomstgebied van Chaam en omstreken. Een geslachte Chaamse

Pel is te herkennen aan de veren rond stuit en kop, het naamlabel en de genummerde pootring. Chaamse Pel is vanwege het natuurlijke groeiseizoen alleen van juni tot en met december te koop.

Door dit fantastische project kunnen wij onze dieren opfokken en afmesten en als super lekkernij in de handel en restaurants afzetten. Het is een prettige gedachte dat nu **alle dieren** met een beetje winst de deur uit kunnen. Het bijzondere is dat er telkens hanen tussen zitten die in de eerste selecties niet waren opgevallen. Dieren moeten dus eigenlijk geheel uitgroeien voor een optimale selectie. Maar ja: wie kan zomaar een stuk of 100 jonge

dieren opfokken? Door onze aanpak is dat wel een stuk aantrekkelijker geworden.

Slow Food is een internationale beweging die zich inzet voor het behoud van smaak en het recht op genieten van eerlijk eten en drinken. Zij is opgericht in Italië in 1986. Presidia zijn projecten waarin gewerkt wordt aan het behoud van traditionele streekproducten, en daarmee het

behoud van gastronomische tradities, oude productietechnieken en cultuurlandschappen.

Presidiumprojecten worden gecoördineerd door de *Slow Food Foundation for Biodiversity* in Florence en zijn inmiddels over de hele wereld in gang gezet. Het Presidium van de Chaamse Pel bouwt voort op een lange traditie van vleeshoenderhouderij in Brabant en streeft er naar de kwaliteit van vroeger te evenaren. De Stichting beheert het collectieve handelsmerk "Chaamse Pel" en geeft dit in licentie aan primaire producenten en slaggers zolang zij de eisen naleven. Ook geeft zij de genummerde pootringen uit. Inmiddels hebben al veel mensen in de streek zich aangemeld als donateur van de stichting "Vrienden van de Chaamse Pel" of als afnemer. De gemeente Alphen-Chaam en lokale ondernemers dragen het initiatief een warm hart toe.

Het ligt in de bedoeling om elk jaar in juni 'de primeur' te vieren.

De Salone del Gusto 2006 in Turijn

Van donderdag 26 oktober tot en met maandag 30 oktober 2006 vindt de Salone del Gusto plaats in het Lingotto-complex in Turijn. Het is het belangrijkste evenement van de Slow Food beweging, waar meer dan 500 ambachtelijke producenten zich presenteren en waar zo'n 150.000 liefhebbers op afkomen.

Duizenden soorten kaas en vleeswaren zijn er te proeven en te koop. Maar ook duizenden andere producten zoals chocolade, brood, pasta, olijfolies, groente, fruit, kruiden, jams en andere conserven. De lijst is bijna oneindig. Bovendien zijn er meer dan 2000 wijnen te proeven. Ook presenteren zich de Presidia met de producten uit de Ark van de Smaak. De Chaamse Pel zal hier ook vertegenwoordigd zijn. (zie www.slowfood.com).

Traditioneel ambachtelijk
Nederlands streekproduct
Regio: Zuid-West Brabant
Info: www.chaamsepel.nl

Mesterregistratie:
Ringnummer:
Gewicht (kg.):
EEGslachtnummer:
Slachtdatum:

Als al gezegd is de Chaamse Pel dus de (exclusieve) culinaire lijn van het Chaams hoen. In toprestaurants als *Wolfslaar* te Breda en *Het Jagthuys* te Ulvenhout is het hoen een ware smaakbeleving voor de culinaire genietster geworden.

Het hoen heeft een vrijelijk leven van meer dan 5 maanden gekend. Het is op de Brabantse graslanden opgeroeid en met streekeigen producten gevoerd en afgemest. Op traditionele wijze wordt het dier zo stressloos mogelijk geslacht en krijgt een ruime periode om af te sterven. Juist het traditioneel afsterven versterkt de smaak van het vlees. Het borstetiket (zie foto links) wat op de geslachte hanen gaat komen, verbeeldt dan ook de sfeer en ambachtelijkheid van dit authentieke streekproduct.

Tot slot

mag worden vermeld dat door onder andere de Chaamse Hoender Club in Chaam een landelijk uniek project is gerealiseerd. Er is aan de Kerkdreef te Chaam een Oud Brabants hoenderhok gebouwd met

daarin levende Chaamse hoenders. Hiermee is dit ras weer letterlijk terug op de plaats waar het vermoedelijk door de Norbertijnen gecreëerd is.

In dit *Chaams Hoenderhokske* (zie foto's boven) is daarom als eerbetoon een kleine expositie ruimte ingericht betreffende deze Norbertijnen. De omgeving is aangekleed met beplanting, bestaande uit onder meer fruitbomen en gewassen die al eeuwenlang op deze plaats groeiden en bloeiden. Grondlampen creëren een extra sfeervol effect in de nachtelijke uren. Dit project is vrij toegankelijk.

Gecoördineerd door een kleine kerngroep maar gesteund door een grote, nog steeds groeiende, groep sympathisanten is het Chaams hoen inmiddels in goede kwaliteit teruggefokt. Daarmee is een oud cultuurhistorisch levend erfgoed voor uitsterven behoed en zien we het Chaams hoen gelukkig weer meer en meer terugkeren op boerderijen en landerijen in regio de Baronie.

Foto links: Door een apart opgerichte werkgroep worden eigen souvenirs gemaakt en aan de man gebracht. Deze eigen ontwikkelde souvenirlijn is inmiddels uitgebreid met bedrukte T-shirts, mokken, eierdopjes en peper- en zoutstelletje. De opbrengsten komen ten goede aan de vereniging.

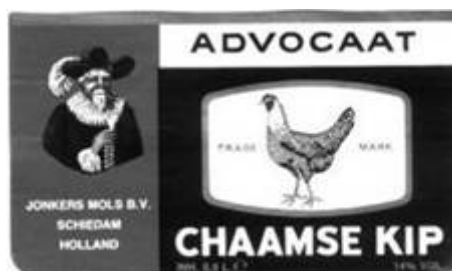
Rechts: Ook Chaamse advocaat is weer verkrijgbaar.

Onder: het etiket van vroeger.

De huidige kleindierfokkers zijn in hun kleinschaligheid de "Brabantse Keutelboertjes" van vroeger. Door het Chaams hoen zijn oude culinaire nutbestemming terug te geven kunnen er meer hanen gefokt worden. Hierdoor kan er een betere selectie plaats vinden. Dit versterkt het ras en stimuleert mensen in de buitengebieden om dit ras te gaan houden.

In de streek de Baronie, waar Chaam ligt, zien we dan ook steeds meer Chaamse hoenders in de weilanden lopen. Enkele fokkers/mesters in deze regio hebben meer dan 100 hanen vrijelijk rondlopen. Voorwaar een prachtig gezicht, wat zelfs een verstekende werking heeft op de economische peilers recreatie en toerisme. Bovengenoemde zaken lijken gebaseerd op een ietwat simpel concept. Maar het werkt wel!

Stichting Zeldzame Huisdierrassen, de Nederlandse Hoender Club en zelfs het ministerie volgen deze ontwikkelingen dan ook met grote belangstelling. Men ziet in dat het ook met hoenders mogelijk is om een bijna vergeten ras, met cultuur historische waarde, weer populair te maken.

Links: Voorzitter SHZ Bechtold Janszen toont trots een Chaamse haan op de begunstigerdag 2006.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat juist in de Baronie een door SZH erkend fokcentrum van het Chaams Hoen lijkt te gaan komen.

Het fokcentrum ligt in Zundert krijgt de ietwat voorspelbare, maar bovenal welklinkende naam; 't Chaams hoenderhof "De Baronie".

Men hoopt dit jaar nog het zo felbegeerde "SZH-schildje" te mogen ontvangen waarmee de status SZH-Fokcentrum een feit is.

Kijk voor meer informatie op www.chaamshoen.nl en www.chaamsepel.nl

Copyright ©2006 Aviculture-Europe. All rights reserved by VBC